

COLUMBIA GLOBAL CENTERS'DA SÖYLEŞİ: OSMANLI KÜLTÜR VE BİLİM TARİHİ

10 Temmuz'da, Columbia Üniversitesi'nin İstanbul ofisi Studio-X'te, Merve İspahani'nin moderatörlüğünde; Columbia Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Ahmet Tunç Şen, Pennsylvania Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Harun Küçük ve Chicago Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hakan Karateke'nin katıldığı bir söyleşi gerçekleştirildi.

BERAT SEÇKİN DEMİROK

İlk olarak sözü alan Ahmet Tunç Şen, söyleşiye vesile olan ve kaynak seçkisi şeklinde olup hâlihazırda yapım aşamasında olan iki proje olduğunu belirtti. Söz konusu projelerin birinin, Hakan Karateke'nin ve Helga Anetshofer'in birlikte yürüttüğü "Ottoman World: A Cultural History Reader" başlıklı kültür tarihi projesi (voices.uchicago.edu/ottomanworld/turkish/) olduğunu, diğerinin ise Harun Küçük'ün yürüttüğü bilim tarihi projesi olduğunu ifade etti.

Şen'den sonra sözü alan Karateke, projesinin kültürel

metinleri derleyen bir tarih projesi olduğunu ve lisans, yüksek lisans ve erken doktora öğrencilerine yönelik bir proje olarak değerlendirilebileceğini ifade etti. Projenin öncelikli amacının Amerikalı öğrencilere bir kaynak seçkisi sağlamak olduğunu söyleyen Karateke, Osmanlı tarihi anlatılarında militarizm ve özcü bir İslâmi misyon vurgusunun fazlaca öne çıkmasından kaynaklı bir sıkıntı olduğunu aktardı. Erken modern dünyada yeni topraklar, dolayısıyla vergi kaynakları, ele geçirmenin önemini ve askerî başarıların-başarısızlıkların topluma etkisini yadsımadığını, fakat bu olgunun dönemin diğer hâkim güçlerinde de olduğunu ifade

etti. Bu sorunlu tarih yazımının Türkiye ile Avrupa arasındaki yüzyıllar boyu süregelen bir çatışmadan kaynaklandığının altını çizdi. Son zamanlarda kültürel ve sosyal tarihe vurgu olmasına rağmen, militarizme fazlaca vurgunun hâlâ genel anlatıyı etkileyen bir durum olduğunu da sözlerine ekledi. Bu durumun önüne geçebilmek maksadıyla, söz konusu projedeki seçkinin İngilizce olarak öğrencilere sunulduğunu ifade eden Karateke, kültür tarihinin siyasî tarih anlatısıyla birleştirilebileceğini söyledi. California Üniversitesi Yayinevi'nin ilk etapta siyasî tarih ağırlıklı bir proje düşündüğünü fakat sonrasında kültürel tarihin işin içine

katılmasının daha faydalı olacağını gördüğünü belirten Karateke, projenin birkaç yıl içinde sonuçlanacağını aktardı. Sıradan insanları konu alan belgelerin azlığının bir sonucu olarak tarih yazımında sınırlı çeşitliliğe mahkum olunduğunu ifade eden Karateke, bireyleri odak alabilecek tarih yazımının sekteye uğradığını belirtti. Bununla ilişkili olarak, 16. yy. tarih yazımını örnek verdi ve okumuş kesim ile siyasî iktidarın bıraktığı belge çokluğuna dikkat çekti. Sosyal medya ve gündemden etkilenmenin günümüz tarihçisi için kötü bir şey olmadığına dikkat çeken Karateke, bunun yanı sıra siyasî tarihe çok yoğunlaşmış





olduğunu da ifade etti ve projenin ana noktasının, çok fazla sivillememiş insanlar olduğunu, merkezinde insan ve insan hayatı olduğunu aktardı. Buna örnek olarak 15. yüzyılda İstanbul'dan Herat'a giden ve Abdurrahman Cami ile birlikte öğretim gören, Sultan II. Mehmed devrinin âlimlerinden olup sonradan kendisini içkiye veren Melih'i örnek verdi. Projenin Amerikalı öğrencilere yönelik olmasıyla birlikte, bir benzerinin Türkiye'de yapılmasının da faydalı olacağını altını çizdi. Karateke'den sonra sözü alan Harun Küçük, kendi projesiyle alakalı olarak bütçenin denkleştirildiğini ve gelecek Nisan ayında, mevcut bilgi ve birikimin toparlanması için Philadelphia'da Oscar Aguirre-Mandujano ile birlikte bir çalıştay düzenleyeceklerini aktardı.

Bütçenin, Osmanlı İmparatorluğu'nun küresel yönü aktarılmaya çalışılarak bulunduğu söyleyen Küçük, İmparatorluğu küresel olarak pazarlamanın zorluğuna değindi ve bilim tarihinde anlatılanın, kalburüstü bir entelektüel tarih olmasının ve tarihte, dünyanın çoğunda entelektüel tarihi yansıyan şekilde bilim yapılmamış olmasının bunda katkısı olduğunu vurguladı. Osmanlı'ya 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başı perspektifinden baktığını ifade eden Küçük, bu perspektiften bakıldığında önceki yüzyıllarda mevcut olan İslâm bilim ve felsefe geleneğinin bu yüzyılda kaybolmuş olduğunu görülebileceğini belirtti. Projeyi yürütme açısından bu ve benzeri boşlukları ele alarak ilerleyeceklerini belirten Küçük, bu bakımdan

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan metinlerin kadim bir yazılı gelenekten beslenmeyen bilimin nasıl işlediğini gösterebileceğini söyledi ve buna örnek olarak ruznâmeleri gösterdi. Bu açıdan yaklaşıldığında, Çin ve Avrupa'nın ışık tutulmamış yerlerinde de aynı şeyin geçerli olduğunun ve "Avrupa modernleşiyor, dünyanın geri kalanı geri kalıyor" düşüncesinin yıkılabileceğini, bilim tarihi anlatısının değiştirilebileceğini ve toplumun tüm kesimlerinden herkesin katılabileceği şekilde bilimin tasvir edilebileceği bir derlemenin ortaya çıkarılabileceğini aktardı. Küçük'ten sonra sözü alan Karateke, Şen'in bahsettiği tarihsel kaynaklar hususunda ilk olarak Osmanlı tarihi kaynaklarının gayet zengin olduğunu; mevcut kaynakların, dijitalleştirilmemiş olmalarıyla birlikte üretiminin epey arttığını; kaynakların dilinin,

kullanılan kelimelerin özenle analiz edilmesi gerektiğini ifade etti ve mevcut kaynakların yeterince değerlendirilmediğini düşündüğünü, kaynaklara daha analitik yaklaşılabileceğini söyledi. İkinci olarak ise yeni metinler aramakta fayda olduğunu, bunun yolunun da yazma karıştırmak ve arşiv taramak olduğunu ifade etti. Öte yandan arşivde yaratıcı anlatı içeren metinlerin azlığına, yazma kütüphanelerinin ise dolu olduğuna işaret etti ve siciller gibi hukuki metin örnekleri üzerinden giderek, teknik metinleri okumanın görece kolaylığına ve yaratıcılık içermesi nedeniyle edebî metinleri okumanın zorluğuna dikkat çekti. Bu zorluğun aşılması adına metnin, yazarın ve devrin dünyasına girmeye çalışılması gerektiğini de sözlerine ekledi. Harun Küçük ise, bilim tarihi açısından yaklaşıldığında

Osmanlı İmparatorluğu'nda entelektüel tarihe mevzu olacak türden kaynak bulmanın zor olduğunu, ancak İmparatorlukta yapılan bilimin dünyada yaygın olarak görülen bir durumu temsil ettiği göz önünde bulundurunca elimizdeki metinlerin beklentilere karşılık verdiğini ifade etti. Buna örnek olarak; Irak'ta eğitim alan, Fâzıl Ahmed Paşa'yla Uyvar Seferi'ne katılan ve hem falcılık hem muhasebecilik yapan, Bursa'da müderris olup Eminönü'nde tabip dükkânı işleten ve alkol ve fal müptelası olan ve rubu tahtası üzerine iki kitabı olan ve bilim yaparak ancak geçimini sağlayan İshak Hocası Şemseddin Ahmed Efendi'yi örnek verdi ve 17. yüzyıl sonu 18. yüzyıl başında bilim yapmanın böyle bir durum olduğunu belirtti. Şen'in 15. yüzyıldan dan 19. yüzyıla kadar olan dönemin Erken Modern olarak adlandırılmasının doğru olup olmadığı noktasındaki sorusuna ise Karateke, dönemlendirme noktasında bir gelişme gözlemlemediğini fakat pekala Osmanlı tarihine has yeni bir dönemlendirme kurulabileceğini ifade etti. Küçük ise Erken Modern adlandırmasının gayet doğal olduğunu, hattâ enflasyonun eski kurumlar üzerindeki güçlü ve yıkıcı etkisi göz önünde bulundurulduğunda bu döneme Modern Dönem denilebileceğini aktardı.

